

Zespół ds. wychowania w ZHP

hm. Joanna Polańska, hm. Marcin Bednarski, hm. Anna Pospieszna (autorzy)

mgr Aleksandra Maj (Wydział Nauk o Wychowaniu UŁ),
hm. Lucyna Czechowska (recenzenci)

HSW a inne metody/szkoły wychowania

Opracowanie wyników badań jakościowych na podstawie opracowań prezentujących klasyczne i nowatorskie metody/szkoły wychowania w celu ustalenia, jakie są między nimi a HSW punkty styku oraz różnice, a także co można z powodzeniem wykorzystać w ZHP.

Wstęp

Do Waszych rąk przekazujemy tekst porównujący różne pedagogiki z Harcerskim Systemem Wychowawczym. Tekst ten ma na celu pokazać szeroki wachlarz możliwości, jakie stawiane są przed dziećmi w formie alternatywnego wychowywania i edukowania. Każda taka metoda/pedagogika ma w sobie jakieś punkty stykowe z metodą harcerską. Każda jest metodą alternatywną, zbiorem poglądów i idei nam, jako harcerzom, bliskim. Warto rozglądać się dookoła siebie, bo nie tylko my wychowujemy. Czytając i rozważając inne metody i szkoły pedagogiczne możemy lepiej zrozumieć własną. Mamy nadzieję, że ten tekst właśnie do takich refleksji Was skłoni lub ukierunkuje myśli na własne poszukiwania.

Do naszego porównania wybraliśmy szkoły, które są nie tylko teorią, ale również praktyką - istnieją w szkolnej rzeczywistości, lecz nie wszystkie w Polsce. W naszym tekście umieszczamy również 3 nurty, które wydają nam się ciekawą przesłanką do rozmów o wychowywaniu. Nurty są czysto teoretycznymi bytami nie egzystującymi w praktyce edukacyjnej jako szkoły, ale raczej wspierające zmiany światopoglądowe w myśleniu o wychowywaniu i zmianach w edukacji.

Zachęcamy Was również do poszukiwania i odkrywania innych form alternatywnego nauczania, gdyż jest ich jeszcze wiele - mniej lub bardziej znanych. Mamy nadzieję, że nasz artykuł stanie się dla Was taką inspiracją do rozpoczęcia wędrówki w świat innych szkół.

Pedagogika Daltońska

„W dawnych czasach uczeń szedł do szkoły, aby wziąć to, co szkoła miała mu do zaoferowania; teraz idzie do szkoły, aby zaspokoić określoną potrzebę własnego rozwoju.”

Helen Parkhurst

Krótką informacją o metodzie

Plan daltoński to system indywidualnej pracy uczniów stworzony przez amerykańską nauczycielkę Helen Parkhurst, która pracując z uczniami o różnych możliwościach umysłowych w szkole dla niepełnosprawnych w Berkshire, zaczęła szukać sposobów

wyrównywania poziomu i zapobiegania trudnościom. Jej koncepcja została wprowadzona początkowo we wspomnianej wyżej szkole w Berkshire, a następnie w szkole średniej w Dalton (stąd nazwa plan daltoński).

Główne zasady pedagogiczne Planu Daltońskiego to: wolność (odpowiedzialność), samodzielność i współpraca. Odpowiedzialność oznacza, że dzieci z jednej strony mają możliwość wyboru zadania, czasu, kiedy to zadanie wykonają, miejsca pracy - samodzielnie planują te elementy. Z drugiej zaś strony stają się odpowiedzialne za wyniki swojej pracy podjętych w drodze umowy. Samodzielność w planie daltońskim oznacza, że dzieci samodzielnie rozwiązują problemy, same wykonują zadania i poszukują właściwych rozwiązań. Dzieci z chęcią podejmują działania wymagające ich aktywności. Dzięki wspieraniu samodzielności uczą się obchodzić z własnymi możliwościami. Wychowankowie uczą się także refleksji nad własnymi działaniami, przez co doskonalą umiejętność rozwiązywania problemów w sposób samodzielny lub we współpracy. Trzecim priorytetem jest współpraca, która na poziomie wychowawczym dotyczy edukacji społecznej i wzajemnego szacunku w kontaktach interpersonalnych. W wymiarze dydaktycznym natomiast zmierza do tego, aby dzieci nabywały umiejętności współpracy z każdym, a nie tylko z najbliższymi kolegami.

Podobieństwa z HSW ZHP

Najistotniejszym podobieństwem jest indywidualność rozumiana w zasadzie tak samo, jak w HSW ZHP jako zwracanie uwagi na konkretne jednostki, członków grupy, wychowanków i stwarzanie warunków, w których każdy może rozwijać się we własnym tempie. Drugim istotnym podobieństwem jest świadomość celów, która w planie daltońskim związana jest z odpowiedzialnością. Uczeń/wychowanek musi dokładnie znać końcowe cele danego zadania czy całego okresu, aby był w stanie samodzielnie ocenić efekt swojej pracy. W pewnym stopniu koncepcja Helen Parkhurst zawiera to, co w HSW określamy jako wzajemność oddziaływań, ale tylko na poziomie relacji między wychowankami. Plan Daltoński zakłada bowiem współpracę pomiędzy uczniami, pracę w grupach, w celu realizacji zadań. Pośrednio (!) plan daltoński zakłada naturalność, bo zadania i wykorzystywane w pracy formy muszą być dostosowane do możliwości i wieku uczniów, a w artykułach podkreśla się własną drogę, dobór metod każdej placówki, a zatem także uwzględnienie warunków i środowiska.

Różnice z HSW ZHP

Podstawową różnicą jest to, że Daltoński Plan Laboratoryjny określany jest jako koncepcja, a nie metoda. Formuluje się go na dużym poziomie ogólności, a jego praktyczna realizacja może się różnić w zależności od placówki. Jest znacznie mniej skonkretyzowany niż HSW. Plan daltoński zakłada przede wszystkim rozwój indywidualny, zorganizowanie wychowanków w grupy, nie jest tu istotnym założeniem czy wymogiem koncepcji, ale raczej praktyczną potrzebą i przede wszystkim metodą rozwoju indywidualnego.

Z racji tego, że koncepcja Helen Parkhurst jest sposobem organizacji edukacji, skupia się przede wszystkim na skutecznym przekazywaniu wiedzy, kwestie wychowawcze ustawiając na drugim planie. Kształtowanie postaw jest dla planu daltońskiego przezroczyste, podobnie jak konkretne treści nauczania. Te mogą być różne w zależności od placówki. Oczywiście pewne elementy wychowawcze są pośrednio realizowane przez kształcenie umiejętności współpracy.

Inspiracje dla instruktorów

Założenia planu daltońskiego wymuszają pewne praktyczne rozwiązania w placówkach dla młodszych dzieci (przedszkola, nauczanie początkowe): wizualizację czasu (dni tygodnia, godzin) oraz zadań (w postaci tabel, grafów, kolorowych kartek, papierowych zegarów). Warto uświadomić sobie, że świadomość celów i indywidualność wymaga takich właśnie form ze względu na długą perspektywę (rok szkolny, obóz). Powinno to być koniecznym składnikiem pracy gromady zuchowej, ale może także stanowić inspirację na wyższych poziomach, aż do prób instruktorskich, w których systematyczna realizacja indywidualnych planów rozwoju także czasem jest problemem.

Literatura dla drużynowego

- Ewa Lewandowska, *Pedagogika planu daltońskiego*, [w:] „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 5/2011 (http://www.dalton.org.pl/artykuly/przedszkole_05_2011.pdf)
- Roel Rohner, *Edukacja daltońska w nauczaniu elementarnym* (http://www.dalton.org.pl/artykuly/plan_rr.pdf)
- Materiały konferencyjne, *Międzynarodowa Konferencja „Edukacja według planu daltońskiego - wiedza i praktyka”*, Łódź 2012 (http://dalton.org.pl/letters/materiały_konf_www.pdf)

Pedagogika Marii Montessori

„Pomóż mi samemu to zrobić.”
Maria Montessori

Krótką informacją o metodzie

Metoda Montessori to system wychowawczy dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym, który został stworzony przez włoską lekarkę (pierwszą kobietę we Włoszech!) Marię Montessori, pomagający we wszechstronnym rozwoju dziecka. System powstał w powierzonym w 1907 roku jej pieczy domu dziecięcym (dom dla ubogiej ludności). Mogła w nim urzeczywistniać swoje pomysły wychowawcze i sprawdzać metody wychowawcze, które były pokłosiem studiów, refleksji i doświadczeń z pracy z dziećmi upośledzonymi w klinice psychiatrycznej oraz Szkole Ortofrenicznej, a także studiów własnych z lat 1896 - 1906, kiedy to Montessori opublikowała 58 prac naukowych.

Kluczowym momentem w rozwoju idei pedagogicznych Marii Montessori było odkrycie przez nią zjawiska polaryzacji uwagi. Polega ono na głębokim i długotrwałym zainteresowaniu dziecka jednym przedmiotem lub czynnością. Kiedy występuje zjawisko polaryzacji uwagi, dziecko pozostaje przy tej czynności lub przedmiocie, a oderwane wraca do niej w celu dokonywania odkryć na drodze głębokich osobistych przeżyć. „Siła twórcza polaryzacji występuje wtedy, kiedy nauczyciel zdoła uwzględnić potrzeby rozwojowe dziecka przy współistniejących okresach tzw. wrażliwych cykli. Kiedy więc w tzw. wrażliwej fazie wystąpi polaryzacja uwagi, jest to sygnał, że wyniki dziecka w nauce powinny być dobre”¹. Fazy wrażliwe to okresy życia dziecka, w których jest ono

---

1 Ryszard Kucha, *Pedagogika Marii Montessori*, w Bogusław Śliwerski, Zbigniew Kwieciński, *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, t. 1, str. 332

szczególnie podatne na określone formy wyrazu i tematy. Maria Montessori opisała treść każdej fazy i uporządkowała je chronologicznie.

Koncepcja Montessori zawiera kilka charakterystycznych elementów. Jednym z nich jest rola osób dorosłych (nauczyciela i rodziców) polegająca na specjalnym przygotowaniu otoczenia dla procesu wychowawczego. Pod względem materialnym oznacza to między innymi wyposażenie w tzw. Materiał Montessori czyli unikalne pomoce i materiały dydaktyczne tak skonstruowane, aby prowadzić dziecko od szczegółu do ogółu, od konkretnego do coraz trudniejszych zagadnień, do abstrakcji. Materiał jest podzielony na działy: życia praktycznego (samodzielność w codziennych czynnościach), sensoryki (świat pojęć), edukacji językowej, edukacji matematycznej, kulturowe (świat natury i nauki). W aspekcie osobowym otoczenie wychowawcze to m. in: przygotowany nauczyciel, który potrafi indywidualnie wesprzeć dziecko w samodzielnej pracy, a także wymieszana wiekowo grupa dzieci. Charakterystycznym elementem są także lekcje ciszy, czyli zajęcia skłaniające dzieci do skupienia i docenienia ciszy jako najlepszych warunków do pracy i nauki. Mogą one skupiać się wokół istniejącej na podłodze elipsy, po której dzieci chodzą w rytm spokojnej muzyki, z jakimiś przedmiotami, w określony sposób.

Podobieństwa z HSW ZHP

Oczywistym podobieństwem HSW i metody Montessori jest stosowanie w praktyce uczenia w działaniu, choć nie wymienia się tego *explicite*, jest to w zasadzie pierwotnym założeniem. Dziecko uczy się, poznaje pojęcia poprzez wykonywanie praktycznych zadań.

Drugim podobieństwem jest pośredniość. Część celów wychowawczych i dydaktycznych osiąga się w metodzie Montessori przez stworzenie warunków wymuszających określone postawy nawet bez nazywania ich. Widać to w zasadzie porządku oraz zasadzie ograniczenia.

Tak jak i w innych metodach z nurtu progresywizmu, kluczowym założeniem metody jest indywidualność. Każdego ucznia/wychowanka należy prowadzić własną ścieżką wykorzystując jego naturalne predyspozycje, zainteresowania, możliwość, a także rozpoznając jego potrzeby rozwojowe.

Podstawą metody Montessori jest także to, co w HSW nazywamy naturalnością. Wykorzystuje ona istniejące niezależnie predyspozycje dzieci, takie jak skłonność do powtarzania czy ciekawość oraz wyróżnione i opisane przez autorkę metody *wrażliwe fazy*, aby pomagać osiągać cele edukacyjne.

Różnice z HSW ZHP

W metodzie Montessori nie kładzie się nacisku na bezpośrednie oddziaływanie pomiędzy nauczycielem a uczniem. Rolą nauczyciela jest stworzenie odpowiednich warunków oraz pomoc. HSW zakłada bardzo konkretne oddziaływanie wychowawca-wychowanek. Osobisty przykład drużynowego jest określany jako warunek skuteczności metody.

Metoda Montessori została opracowana jako sposób organizacji edukacji wczesnoszkolnej, nie skupia się więc na wartościach poza uniwersalnymi zasadami współżycia społecznego.

Pedagogika Marii Montessori nie zakłada konieczności pracy w grupach oraz przedstawiania dzieciom celów dydaktycznych, które są realizowane wręcz zakłada, że

część aktywności może być realizowana dla celu dziecka, który nie musi być w ogóle werbalizowany.

Inspiracje dla instruktorów

Metoda Montessori powinna być inspiracją do tworzenia „materiałów dydaktycznych” dla drużynowych. Wskazuje ona bowiem jak wiele zależy od przemyślanego stworzenia warunków oraz dostępnych bardzo konkretnych, pomysłowych narzędzi. Materiał Montessori jest kluczowym składnikiem metody umożliwiającym realizację metody, bowiem pozwala dzieciom na samodzielną pracę nad zadaniami. Dużą wagę przykładają do tego, aby pomoce były wykonane starannie, aby były dla dzieci atrakcyjne. Aktywizuje je to do inicjatywy i samodzielności. Tak też powinno być w narzędziach HSW, takich jak stopnie i sprawności, ale może także być inspiracją do urządzania harcówek.

Ważną inspiracją dla HSW jest też uwaga o tym, że dzieci wolą, kiedy coś dzieje się naprawdę, nie lubią udawania. To właściwie oczywiste, ale zawsze warto przypomnieć, że nie jest to tylko harcerska obserwacja i nie próbować od tego odchodzić.

Warto zwrócić także uwagę na to, jak lekcje ciszy przekładają się na codzienne funkcjonowanie dzieci i styl komunikowania się nauczyciela z dziećmi. Nauczyciel nie przekrzykuje dzieci, panuje spokój, dzieci potrafią pracować w ciszy i skupieniu. Nad umiejętnością skupienia, wyciszenia trzeba i można pracować konkretnymi narzędziami. W praktyce harcerskiej także mamy formy, które takiej pracy sprzyjają (np. formy obrzędowe, gawęda).

Literatura dla drużynowego

- Jarosław Jordan, *Pedagogika Marii Montessori*, w TRENDY uczenie XXI wieku. Internetowy magazyn CODN 3/2015 (<http://www.pssp.edu.pl/wp-content/uploads/2010/08/Pedagogika-Marii-Montessori.pdf>)
- Małgorzata Miksza, *Metoda Montessori z perspektywy „Koncepcji przygotowanego otoczenia”* (<http://www.montessori-centrum.pl/index.php/biblioteczka/57-metoda-montessori-z-perspektywy-koncepcji-przygotowanego-otoczenia>)
- Beata Majewska, *#Montessori - OBSERWACJA*, Edukacja Internet Dialog (http://www.eid.edu.pl/blog/wpis,montessori_-_obserwacja,2040.html)

Pedagogika Waldorfska

„Nie należy formułować pytania w ten sposób: co jednostka powinna wiedzieć i co powinna umieć robić, aby móc się włączyć w istniejący porządek społeczny? Pytanie powinno brzmieć tak; jakim potencjałem dysponuje jednostka i co powinna dalej w sobie rozwijać? Jeżeli to uwzględnimy, to każde nowe pokolenie wnosić będzie w porządek społeczny nieustannie siły odnowy. Najważniejszą rzeczą jest stworzenie edukacji, dzięki której ludzie ponownie nauczą się ze sobą żyć.”

Rudolf Steiner

Krótką informacją o metodzie

Pedagogikę tą zapoczątkował Rudolf Steiner, a pierwsza szkoła waldorfska powstała w 1919 roku w Stuttgarcie z inicjatywy rodziców, po przemówieniu Steinera wygłoszonym w fabryce papierosów „Wladorf-Astoria”. Szkoła opierała się na ideach głębokiego humanizmu, ekologii, antropozofii i była placówką alternatywną.

Steiner wyróżniał 3 sfery życia: duchowo - kulturalną, gospodarczą i prawno - polityczną. Uważał, że do ich rozwoju potrzebna jest wolność, rozumiana jako bycie posłusznym samemu sobie. Wyzbycie się z edukacji działań politycznych, gospodarczych, militarnych, tak, aby szkoła stała się wolna i była w stanie wspierać dziecko w wolnym rozwoju. Steiner proces kształcenia oparł o naturalny rytm człowieka (www.szkolawaldorfska.pl).

Nauczyciel w szkole waldorfskiej ma być osobowością artystyczną i uduchowioną, która ma wprowadzić w świat duchowy dziecko. Aby to zrealizować musi sam obrać określoną postawę wobec życia. Wychowawca w swojej pracy ma za zadanie: przybliżyć świat uczniowi uplastyczniając swoje opowieści, w edukacji uwzględniać przede wszystkim praktykę i na nią nakładać teorię, analizować świat od ogółu do szczegółu stale ukazując jego piękno.

Nauka podzielona jest na lekcje wymagające myślenia, ćwiczenia techniczne i zajęcia rzemieślniczo - artystyczne. W szkole nie wystawia się ocen, na koniec roku uczniowie otrzymują opis swoich osiągnięć i sukcesów. Obowiązuje tu również zasada pierwszeństwa słowa mówionego, nauczyciel ma za zadanie rozmawiać, opowiadać inspirować słowem uczniów. W szkołach nie ma podręczników, ale dzieci tworzą swój własny zeszyt „do zajęć głównych”. Ważnym ośrodkiem w szkole są festyny, święta, uroczystości, na które zapraszani są rodzice, aby podziwiać efekty miesięcznej pracy pociech².

Podobieństwa z HSW ZHP

Szkoła waldorfska ma na celu, tak jak ZHP, wychowanie młodego człowieka. Szkoła waldorfska ma również określone jasno obszary wychowania - pokrywa się obszar duchowy. Wspólne dla obu instytucji jest kształtowanie człowieka otwartego. W szkole nauczanie oparte jest na poznawaniu najpierw praktyki, potem teorii, jego praktyczny wymiar jest wspólny również dla ZHP.

---

² Śliwierski B., Kwieciński Z., *Pedagogika 1. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, str. 293 - 306.

Program szkoły jest stale udoskonalany i zmieniany poprzez wspólne rozmowy nauczycieli z rodzicami. Program ZHP również jest stale udoskonalany i ma on być stymulujący dla harcerzy.

Nauczyciel, tak jak drużynowy swoją postawą i zachowaniem odzwierciedla wartości szkoły. Przez swój charakter świadczy o ideale wychowawczym.

Pedagogika waldorfska jest również podobna do HSW w aspekcie pozytywności. Uczniowie uczeni są doceniać piękno świata w najdrobniejszym nawet szczególe, kształtuje się w nich również umiejętność pozytywnego oceniania, wzmacniania.

W szkole Steinera dostrzec można również naturalność - wszystko opiera się na naturalnym cyklu życia człowieka, tutaj przedstawionym w 4 cyklach 7-letnich. Nawet dzień w szkole kształtowany jest przez naturalne fazy pobudzenia i wyciszenia dziecka.

Różnice z HSW ZHP

Szkola oparta jest na antropozofii, co niemożliwe jest do pogodzenia z innymi nurtami religijnymi. Pedagogikę waldorfską różni od wychowania w ZHP podział obszarów wychowania. Szkoły są uwolnione od jakichkolwiek działań politycznych, gospodarczych i militarnych. Piony metodyczne wyznaczają 7-letnie okresy rozwojowe, a nie 3 letnie okresy szkolne.

Inspiracje dla instruktorów

W szkole uczniowie tworzą zeszyty do zajęć głównych - są to czyste skoroszyty, w których piszą notatki, tworzą ilustracje, dopisują komentarze. Może jest to ciekawy pomysł do wykorzystania na zbiórkach, jako narzędzie do rozwijania wyobraźni, kształtowania umiejętności tworzenia.

Literatura dla drużynowego

- *Szkola waldorfska. Alternatywa dla tradycyjnej oświaty?* Tygodnik Newsweek (<http://www.newsweek.pl/polska/szkola-waldorfska--alternatywa-dla-tradycyjnej-oswiaty,100226,1,1.html>)
- Strona Wolnej Szkoły Waldorfskiej (<http://www.szkolawaldorfska.pl>)

Pedagogika Petersena

*„Wszędzie tam, gdzie mamy do czynienia
z rzeczywistością wychowawczą, formą jej staje się >>wspólnota<<.”
Peter Petersen*

Krótką informacją o metodzie

Peter Petersen był niemieckim pedagogiem, a w latach 1923-52 profesorem pedagogiki uniwersytetu w Jenie. Tutaj w istniejącej przy uczelni uniwersyteckiej szkole ćwiczeń stworzył koncepcję pedagogiczną i plan organizacji szkoły zgodny z zasadami *nowego wychowania*. Koncepcja Petersena została spopularyzowana później pod nazwą Jena-Plan (Jenaplan, plan jenański). Rozpowszechniony w Niemczech i innych krajach Europy i Azji (Petersen był promotorem 100 doktorów między innymi z Japonii). Po II Wojnie Światowej w RFN wg założeń planu jenańskiego pracowało jeszcze kilkadziesiąt szkół³.

³ Wincenty Okoń, *Nowy Słownik Pedagogiczny*, Żak Wydawnictwo Akademickie, str. 292.

Na pierwszy plan w pedagogice Petersena wysuwa się idea stawiająca wychowanie przed nauczaniem oraz instytucja wspólnoty, za pomocą której (np. poprzez istniejące w jej ramach organizacja pracy, sytuacje wychowawcze) przede wszystkim odbywa się wychowanie. Odwrócił ideę pedagogiki indywidualistycznej, twierdząc, że to wspólnota jest warunkiem twórczości. Eksperymentalna szkoła prowadzona przez Petersena tworzyła z uczniów, nauczycieli i rodziców wspólnotę życia i pracy, wzorowaną na rodzinie. Kluczowe pojęcie wspólnoty Petersen definiował niezbyt precyzyjnie, raczej opisowo i funkcjonalnie. Twierdził, że „wspólnota jest wszechstronnym duchowym związkiem ludzi wynikających z naturalnego popędu, jest ona źródłem wszelkiej twórczej siły, zatem powinna stać się zarazem celem życia”⁴. Nie traktował jednak wspólnoty jako tworu społecznego, ale zakładał, że jest ona *duchową zasadą* np. szkoły, która reguluje życie społeczności. Poza takim spirytualistycznym sposobem opisu stosował także ujęcie socjologizujące mówiąc o konkretnych grupach ludzi powiązanych więzami krwi, przyjaźni, sąsiedztwa geograficznego i jednością czasu historycznego. Rozważanie zagadnienia wspólnoty pozwalało sformułować Petersenowi odpowiedź na problem wzajemnych relacji między jednostką a grupą społeczną. Według niego: „Jednostka we wspólnocie - inaczej niż w tradycyjnym społeczeństwie - miała być aktywna, a jej telehormizm (tzn. ukierunkowanie na cel - przyp. MB) w pełni dobrowolny”⁵. Specyficzny dla koncepcji Petersena był pogląd, że ideę wspólnoty uosabia wychowawca, który jest jednocześnie jej przywódcą. Miały go cechować: harmonia wewnętrzna, otwarcie na cele wspólnoty duchowej, wiara w ideę braterstwa. Skuteczność wychowawcy nie opiera się na słowie, lecz na działaniach pozawerbalnych.

Zadaniem nauczyciela w szkole działającej według planu jenańskiego jest tworzenie zdrowej atmosfery pracy oraz pobudzanie wychowanków do swobodnych wypowiedzi i wyjaśnianie technicznych trudności związanych z podjętą przez dzieci pracą. W szkole nie ma jednostek lekcyjnych, ale funkcjonuje tygodniowy plan pracy. Nie istnieje także sztywny plan nauczania, przedmiotem pracy szkolnej były tematy aktualnie wysuwane przez grupę, ale jednocześnie ukierunkowywane niepostrzeżenie przez nauczyciela (dzięki temu szkoła realizuje także obowiązkowy program edukacji). Uczniowie tworzą wspólnoty. W szkole w Jenie pierwsza i druga wspólnota obejmowała zwykle po 3 roczniki (kl. I-III i IV-VI), a wyższe po 2 roczniki, przy czym corocznie najstarszy rocznik wchodził do grupy wyższej, stając się tam rocznikiem najmłodszym, co stwarzało bardzo różne stosunki zależności. Wśród zasad, które kierowały pracą wychowawczą, była mocno eksponowana zasada pracy integrująca dzieci, nauczycieli i rodziców wokół wspólnie realizowanych zadań. Na późniejszym etapie edukacji wraz z dojrzewaniem młodzieży obok swobodnej pracy grupowej, organizowane są zajęcia przedmiotowe oraz oryginalna forma pracy zwana *kołem* (element organizujący dyskusję, wiec). Każdy tydzień pracy miał swoje naczelne hasło, które było przedmiotem dyskusji w kole. Ważnym i świadomie wykorzystywanym elementem w życiu wspólnoty były uroczystości np. przyjęcie nowego rocznika, pożegnanie starego, urodziny dzieci i święta religijne. Pedagogika Petersona spotkała się z poważną krytyką związaną między innymi z wyraźnym przeniknięciem do niej (za przyzwoleniem samego autora) ideologii hitlerowskiej. Było to możliwe dzięki błędnemu przekonaniu Petersena, że najwyższe ideały nie odgrywają większej roli w wychowaniu oraz wiązanie jednostki z germańskim mitem plemiennym. Zewnętrzna forma szkoły pozostała, ale treść wychowania, wraz z wartościami wspólnoty, uległa diametralnej zmianie. Warto też zwrócić uwagę, że w praktyce istnienie szkół zależało mocno od rodziców i nauczycieli - tam gdzie wygaś

4 Sławomir Sztobryn, *Pedagogika Petera Petersena*, w Bogusław Śliwerski, Zbigniew Kwieciński, *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, t. 1, str. 350.

5 Tamże, str. 351.

wspólnototwórczy zapał nauczycieli i rodziców, tam szkoły ulegały likwidacji, zatem wspólnota była do pewnego stopnia tworem sztucznym, choć pedagodzy, którzy odwiedzali szkołę Petersena, potwierdzali jej rzeczywiste istnienie.

Podobieństwa z HSW ZHP

Sposób zdefiniowania wspólnoty szkolnej jak i praktyka stosowana w planie jenajskim, postępują się tym, co HSW określa jako wzajemność oddziaływań (związki pomiędzy starszymi i młodszymi uczniami), a także system małych grup, tam zespołów pracujących nad zadaniami. Tematy wybierane i opracowywane przez uczniów są rodzajem wykorzystywanego przez harcerstwo narzędzia, jakim są zadania zespołowe. Wreszcie sposób funkcjonowania uczniów w szkole jenajskiej, którego najjaskrawszym przykładem jest forma koła, to nasza świadomość celów oraz nie ujęta w HSW, ale obecna w praktyce wychowawczej samorządność w drużynach (od Kręgu Rady w gromadzie po Rady Drużyn wędrowniczych). Z pewnością wspólnie także podkreślamy rolę drużynowego oraz pośredniość jego działań.

Różnice z HSW ZHP

Elementem zdecydowanie dzielącym obydwie metody jest zdecydowane przełożenie ciężaru wychowania w HSW na drużynowego-wychowawcę, a nie samą drużynę czy ruch stanowiący ekwiwalent jenajskiej wspólnoty. Harcerz, co jest wprost wyrażone w podstawach wychowawczych, powinien być „aktywnym członkiem wielu wspólnot”⁶, a nie jednej wspólnoty szkolnej.

Inspiracje dla instruktorów

W kontekście metody harcerskiej warto zwrócić uwagę na dwa elementy praktyki szkoły jenajskiej: świadome wykorzystywanie uroczystości jako elementu tworzącego wspólnotę oraz postulowaną wychowawczą moc wspólnoty. Pierwszy element występuje także w harcerskiej praktyce w postaci elementów obrzędowości (np. Obrzędy Przysiężenia, Bieg Biskopka, Dzień Myśli Braterskiej). Ten element, choć nie jest wymieniany jako element HSW, ma przecież istotne, być może niedoceniane znaczenie. Wychowawcza moc wspólnoty powinna być w harcerstwie wykorzystywana jako narzędzie tam, gdzie inne sposoby kształtowania postaw są trudne do realizacji np. przy wychowaniu do trzeźwości.

Literatura dla drużynowego

- Józef Mirski, *Plan Jenajski jako szkoła wspólnoty* (<http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=31855>) Peter Petersen, *Plan Jenajski Wolnej Powszechnej Szkoły Ludowej*, (<http://pbc.gda.pl/dlibra/doccontent?id=14601>)
- Beata Papuda-Dolińska, *Realizacja koncepcji inkluzji edukacyjnej w szkołach planu jenajskiego - doświadczenia holenderskie* (http://www.konferencja.21.edu.pl/uploads/6/3/9/9/6399009/1.4.5._papuda-doliska.pdf)

---

⁶ Podstawy wychowawcze ZHP, Załącznik do Uchwały XXXIII Zjazdu ZHP, str. 8.

Pedagogika Pragmatyzmu

„Gram doświadczenia waży więcej niż tona wiedzy teoretycznej.”
John Dewey

Krótką informacją o metodzie

John Dewey, podobnie jak inni pedagodzy nurtu pragmatyzmu, uważał ludzi za integralną część natury. Zdolność myślenia uważał za nabytą w procesie ewolucji formę aktywnego związku między organizmem (w tym przypadku człowiekiem) a jego środowiskiem. Ten związek polega, według Deweya, na reakcji umysłu na napotykaną w życiu sytuację. Najpierw jednostka reaguje na nie nawykowo, a kiedy napotyka przeszkodę, modyfikuje stopniowo swe działania aż do chwili, gdy doprowadzi do powstania pożądanej zmiany. W trakcie takich interakcji zarówno człowiek, jak i środowisko są przekształcane. Umysł w takim ujęciu służy do wyboru takiego postępowania, które ułatwi adaptację. Taki pogląd sprawia, że pojęcia takie jak *prawda* czy *wiedza* są definiowane poprzez ich przydatność w praktyce. Nie istnieje prawda obiektywna, jest zależna od jednostki, chwili czasu, okoliczności. Pragmatyzm Deweya nie jest jednak determinizmem - jeżeli człowiek postępuje inteligentnie, środowisko nie jest dominujące. Świat wartości, istotnych idei także jest pragmatyczny, są one rozpoznawane w trakcie ludzkiego działania i przy przewidywaniu rezultatów tego działania. Wartość, znacząca idea to taka, która sprawdza się w działaniu. Tak sprawdzona wartość może być uznana przez ogół za „korzystny standard moralny”.

Wychodząc z takich założeń Dewey wskazuje trzy cechy krytykowanej przez niego, tradycyjnej edukacji: zadanie szkół ma polegać na przekazywaniu gotowego zasobu wiedzy, kształcenie moralne ma odtwarzać konformistyczne standardy poprzednich pokoleń, szkoły są oddzielone od innych instytucji społecznych (np. rodziny). Dewey twierdzi, że taka szkoła jest sprzeczna ze zdolnościami młodych ludzi i pozostaje bez związku z posiadanym przez nich „bogactwem doświadczenia”. Edukacja taka jest oderwana od codziennych doświadczeń dzieci. U podstaw tradycyjnej edukacji leży błędne, zdaniem Deweya, założenie, że przyszłość będzie w dużym stopniu taka sama jak przeszłość. *Szkoła pracy* wychodząca z założeń pragmatyzmu miała być zupełnie inna, jej najistotniejszymi elementami były: *uczenie się przez działanie i doświadczenie, indywidualizm pedagogiczny oraz edukacja dla demokracji*.

Podobieństwa z HSW ZHP

Najoczywistszym podobieństwem między koncepcją Deweya a HSW jest założenie *uczenia przez działanie i doświadczenie*, choć pewien radykalizm tej deklaracji w pragmatyzmie sprawia, że jest to jednocześnie źródło istotnej różnicy (patrz niżej). Drugim równie mocnym podobieństwem jest *indywidualizm pedagogiczny*, który wymuszały same założenia filozoficzne Deweya - reakcje dziecka są odmienne w zależności od jego indywidualnego charakteru i posiadanego doświadczenia. Wreszcie indywidualizmowi w szkole Deweya towarzyszy duży nacisk na współdziałanie (*edukacja dla demokracji*) jako podstawa każdej, również edukacyjnej, aktywności człowieka. Demokracja jest tutaj czymś więcej niż formą rządów, jest przede wszystkim formą wspólnoty życia, wzajemnej wymiany doświadczeń. Wspomniane przed chwilą założenia brzmią jak cytaty z Podstaw wychowawczych ZHP w miejscach, gdzie mówi się o uczeniu przez działanie, indywidualności metody harcerskiej i wzajemności oddziaływań⁷. Jeżeli

7 Patrz: *Podstawy wychowawcze ZHP, Załącznik do Uchwały XXXIII Zjazdu ZHP*, str. 5 i 7.

dodamy do tego, że program szkoły Deweya był oparty na doświadczeniach życiowych uczniów oraz ich zainteresowaniach i potrzebach (stale doskonalony i stymulujący program⁸), a udział dziecka w wydarzeniach miał być refleksyjny - miało ono rozumieć konsekwencje tego, co jest „zaznawane”, to mamy już pełny obraz podobieństw.

Różnice z HSW ZHP

Założenia filozoficzne Deweya, z których płynął radykalizm uczenia przez działanie sprawiły, że odrzucił on koncepcję celów edukacji. Edukacja, jego zdaniem, nie ma być środkiem do celu, ale celem samym w sobie. Nauczyciele z kolei powinni być nośnikami „doświadczenia”, lecz nie wolno im narzucać się swoim uczniom, ingerować w ich wolność. Te wskazania fundamentalnie odróżniają jego metodę pedagogiczną od HSW, który jest w założeniu intencjonalny i celowy, a także pośredni. Harcerstwo ma na celu wychowanie człowieka o określonych cechach i umiejętnościach. Metoda harcerska jest uniwersalna i sprawdza się przy realizacji różnych celów. Indywidualizm metody wyraża się także w tym, że cele wychowawcze określone są indywidualnie tak, aby prowadzić każdą harcerkę i harcerza do wszechstronnego rozwoju. Choć w pewien sposób drużynowy także jest nośnikiem, przykładem wartości, to oczywiście doceniamy również jego aktywnie podejmowane działania wobec wychowanków, jak np. „rozmowy wychowawcze”, gawędy, system nagród i kar. Nie zabraniamy wychowawcy ingerować w świat wychowanka, ale dbamy, aby ten ostatni poddawał się oddziaływaniom dobrowolnie i był świadomy celów.

Inspiracje dla instruktorów

Inspirującą dla harcerskich wychowawców kwestią może być odrzucenie przez Deweya podziału wiedzy na teoretyczną i praktyczną. Zgodnie z założeniami pragmatyzmu tylko taka wiedza jest rzeczywiście wiedzą, która przydaje się w praktyce. Myśl taka, choć nie tak radykalnie wyrażona, jest obecna także w praktyce harcerskiego wychowania, gdzie każde wymaganie w próbie chcemy realizować poprzez konkretne działanie, warto jednak inspirując się myślą Deweya ponownie rozważyć choćby takie kwestie, jak znajomość oznaczeń funkcji czy zasady harcerskiego ceremoniału. Nauczycieli-pragmatyków obowiązuje zasada, że bezpośrednie doświadczenie jest zawsze lepsze niż pośrednie. Ta myśl w połączeniu z takim opisem szkoły podanym przez Deweya: „szkoła powinna stać się miniaturową wspólnotą społeczną, którą ścisłe współoddziaływanie łączy z innymi pozaszkolnymi doświadczeniami jednostek (...). Szkoła musi przedstawiać pewną formę obecnego życia, tak samo rzeczywistą i naprawdę życiową dla dziecka, jak i to życie, które ono prowadzi w domu, w otoczeniu sąsiedzkim lub na boisku”, powinna skłaniać nas do refleksji nad projektowaniem i praktyką funkcjonowania drużyn i gromad. Czy rzeczywistość harcerstwa jest dla członków drużyny podobnie rzeczywista jak życie rodzinne? Czy może dostrzega ono w nim pewną fasadowość, sztuczność relacji z drużynowym, zbytnią sztywność, służbowość? Czy nasze formy pracy i sposób ich realizacji są takie, że autentycznie angażują zuchy, harcerki, harcerzy? Czy wreszcie doświadczenia wyniesione z harcerstwa łączą się z całością życia naszych wychowanków? Czy mogą oni sami (i ich rodzice!) dostrzec, jak pragmatyczne są harcerskie umiejętności i postawy?

Literatura dla drużynowego

- John Dewey, *Moje pedagogiczne credo*.

---

8 Patrz: *Podstawy wychowawcze ZHP, Załącznik do Uchwały XXXIII Zjazdu ZHP*, str. 6.

- Blanka Brzozowska, *Dewey raz jeszcze*, (<http://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=52963>)
- Ewa Chudoba, *Pragmatyzm dzisiaj (ze szczególnym uwzględnieniem propozycji Johna Deweya) a jego korzenie antyczne* (<http://pressto.amu.edu.pl/index.php/kse/article/view/5854/5921>)

Pedagogika Korczakowska

„Nie ma dzieci - są ludzie.”
Janusz Korczak

Krótką informacja o metodzie

Korczak z wykształcenia był lekarzem. W trakcie praktyki lekarskiej często leczył dzieci. Był również pisarzem - pisał np. felietony. Założył gazetę dla dzieci i młodzieży - „Mały Przegląd”. Korczak udzielał się w wielu towarzystwach od początku XX wieku. Najbardziej znanym akcentem działalności społecznej było założenie domów dla sierot żydowskich, gdzie realizował swoje idee na rzecz praw dzieci inspirowane m.in. Montessori czy Deweyem.

Janusz Korczak skupiał się na szeroko pojętej opiece nad dzieckiem. Zwracał ogromną uwagę na prawa dziecka jako takiego samego człowieka jak dorośli - zwłaszcza w obszarze emocji i posiadania własnego zdania. Uważał, że bardzo ważne w rozwoju dziecka są m.in. szacunek, miłość, sprawiedliwość, samostanowienie, własne tajemnice, emocje. Stawiał na partnerstwo relacji dziecko-dorośli. Ważnym elementem były samorządy dziecięce. Bardzo silnie akcentowana jest podmiotowość dziecka.

Inspiracje dla instruktorów

W pedagogice korczakowskiej najciekawszym elementem pracy są samorządne instytucje w ramach wspólnoty - SĄD, RADA i SEJM. Pozwalały dzieciom na samorządność, odpowiedzialność, sprawiedliwość - przygotowywały do funkcjonowania w społeczeństwie. W harcerstwie posiadamy również takie organy decydujące o wspólnocie np. rada drużyny czy kapituła stopni wędrowniczych. W przypadku ich funkcjonowania warto zawsze pamiętać właśnie o ich samorządnym znaczeniu. W przypadku ich braku - warto zainspirować się elementami szkoły korczakowskiej mającymi te same założenia, co nasze niektóre elementy harcerskie.

Wspólnota dzieci to naturalne ich środowisko, które w przypadku harcerstwa jest zastępem, gdzie kształtuje się braterstwo, uczenie w działaniu, służba na rzecz innych. To tam uczą się szacunku do drugiej jednostki, która nie nad nimi „władzy” takiej jak dorośli - wszyscy są równi. Warto zwrócić tu uwagę na położenie większego nacisku na partnerstwo i samostanowienie dziecka na temat jego rozwoju. Pedagogika korczakowska zakłada, że z dzieckiem można rozmawiać również na tak abstrakcyjny temat jak tor wychowania. Korczak zakładał, że dziecko ma takie samo prawo do samostanowienia jak dorośli.

Literatura dla drużynowego

- <http://2012korczak.pl>
- Beata Ostrowicka, *Jest taka historia. Opowieść o Januszu Korczaku*

Pedagogika Freineta

*„Prawdziwą wiedzą jest ta, którą się zdobyło drogą odkrycia i którą się sobie przyswoiło.”
Celestine Freinet*

Krótką informacją o metodzie

Freinet pracował w wiejskich szkołach we Francji. Szukał również inspiracji w Związku Radzieckim. W 1927 napisał książkę „Drukarnia w szkole”, gdzie przekonywał do swoich opinii. Natomiast dopiero potem zaczął sprawdzać założenia w szkole w Vence.

Nauka dziecka ma być oparta na doświadczeniu własnym. Freinet odrzuca podręczniki jako bezcelowe i nieprzynoszące pożądanych skutków. Uważał, że tylko przez pracę można znaleźć sens dalszego uczenia się czy budowania własnego systemu wartości, a dalej podjęcia pracy w dorosłym życiu.

Inspiracje dla instruktorów

Zdaniem Freineta, wydawanie gazetki szkolnej przekonuje uczniów do samodzielnego działania i nadaje temu działaniu sens. Można to w pewnym sensie porównać ze służbą dla własnej wspólnoty. Warto zauważyć, że w przypadku gazetki jest to służba dostosowana do wieku i grupy. Jej wydawanie przynosi konkretne, zmateriaлизованe efekty, które łatwo nawet policzyć. Przynosi również mniej uchwytne wartości jak wymiana myśli, samorządność czy odpowiedzialność.

Innym aspektem wydawania gazetki jest ekspresja twórcza, którą Freinet traktuje jako doświadczenie - poszukiwanie. Zaliczają się do tego również inne formy ekspresji takie, jak prace plastyczne czy występy teatralne. Zakładał on, że to naturalna droga do dojrzałości. Warto się przy tym zatrzymać i zwrócić uwagę na indywidualne czy zastępowe ekspresje. Nawet sprawność czy temat, które nie wydają się nam (kadrze) do końca wnoszące czy potrzebne, mogą odpowiadać na potrzebę ekspresji, na którą zwracał uwagę Freinet.

Literatura dla dużyńowego

- <http://www.freinet.pl>
- Celestine Freinet, *Niezmiennie Prawdy Pedagogiczne*

Nurt Pozytywny/Wzrostu/Rozwoju

*„Optymistę spotyka w życiu tyle samo niepowodzeń i tragedii, co pesymistę, ale optymista znosi to lepiej.”
Martin Saligman*

Krótką informacją o nurcie

Pedagogika pozytywna powstała w odpowiedzi na pedagogikę braku/niedostatku/problemów. Często dostrzegamy problemy dziecka, jego deficyty, trudności zamiast mówić o jego mocnych stronach, sukcesach i osiągnięciach. Pedagogika

---

pozytywna wywodzi się z psychologii pozytywnej powstałej w 1989 roku, a za jej twórcę uważa się Martina Saligmana⁹.

Nurt pedagogiczny zwracający baczniejszą uwagę na zasoby człowieka, jego zdolności i uzdolnienia, twórczość i mądrość życiową, na których można i trzeba budować programy wychowania. Pedagogika pozytywna opiera się na zdolnościach człowieka, jego twórczości i mądrości zespolonej.

Psychologia pozytywna¹⁰ zwraca uwagę przede wszystkim na fakt, że ludzie są twórczy, produktywni, z powodzeniem radzą sobie z trudnościami i wychodzą z opresji życiowych oraz cieszą się życiem. (15) „na czym w sobie samym człowiek może polegać przy rozwiązywaniu swoich życiowych zadań”

Większość z postulatów i przyjętych w badaniach psychologów pozytywnych zasad ogólnych pośrednio lub bezpośrednio odnosi się do zasobów twórczych, zdrowia i dobrostanu człowieka, jego potencjalnych i urzeczywistnionych zdolności i uzdolnień, cnót obywatelskich i osobistych).

Inspiracje dla instruktorów

Nurt zwraca uwagę na to, że każda osoba jest twórcza i powinno się wspierać osoby w życiowej twórczości. Pedagogika pozytywna wspiera obecne w HSW pozytywne podejście do harcerzy, które wyraża się w większej liczbie nagród niż kar, szukaniu w każdej osobie jej zasobów, pozytywów, talentów, którymi można zbudować jej siłę i wiarę we własne możliwości.

Literatura dla drużynowego

- Monika Modrzejewska-Świgulska, Krzysztof J. Szmidt (red.), *Zasoby twórcze człowieka. Wprowadzenie do pedagogiki pozytywnej*

Nurt Antypedagogiki

„Wychowywanie jest urzeczywistnieniem roszczenia wychowawczego, podjęciem kroków zmierzających do zrealizowania uznanych za najlepsze dla drugiej osoby celów. ‘Spowoduję albo przynajmniej spróbuję spowodować, aby zdarzyło się to, co uważam za najlepsze dla ciebie’. Tak właśnie wygląda wychowywanie.”
Hubertus von Schönebeck

Krótką informacją o nurcie

Antypedagogika opiera się na zmianie systemu myślenia o relacji dorosły-dziecko. Zakłada decyzyjność i samosterowanie dziecka jako najlepszy możliwy dla niego wybór. Antypedagogika stawia na wspieranie dziecka, a nie prowadzenie go. Jest on związany z ruchem na rzecz praw dzieci (co jest łączy się z założeniem, że dziecko jest tak samo pełnoprawnym człowiekiem mogącym wiedzieć, co dla niego dobre).

Inspiracje dla instruktorów

Warto zwrócić uwagę na możliwość popełniania błędów przez harcerzy np. przy konsekwencjach nie wykonania podjętego zadania, a także położeniu większego nacisku na indywidualne wybory dziecka (np. zastępu), na kierunek programu, który chcą realizować.

Warto dostrzec, że nurt antypedagogiki to w obliczu HSW głównie różnice. Odrzuca on wychowanie rozumiane jako intencjonalne oddziaływanie na dziecko. Zasady harcerskiego wychowania natomiast zakładają kształtowanie człowieka zgodnie z przyjętą koncepcją i w określonych celach, HSW jest w zasadzie tym, czemu antypedagogika się sprzeciwia. Dodatkowo organizacje harcerskie charakteryzują się hierarchiczną strukturą (i nie tylko w zakresie organizacji, również w zakresie praw), a zmiana myślenia o relacji dorosły - dziecko wiąże się ze zmianą asymetrycznych relacji. Pojawia się tutaj pytanie o to, do kogo należy władza, jaki realny wpływ na podejmowane decyzje mają zuchy, harcerze, itd., co słusznie zauważono. O ile relacje opierają się na szacunku, to jednak ostatecznie decydem jest ten, stojący w hierarchii wyżej. Oczywiście relacje te wyglądają inaczej w drużynie wędrowniczej, a inaczej w gromadzie zuchowej. Antypedagogika zakłada jednak, że samostanowienie przypisane jest dzieciom już od narodzin. Namysł nad antypedagogiką zmusza do refleksji nad wychowaniem w ogóle.

Literatura dla drużynowego

- Film „Summerhill”
(<https://www.youtube.com/watch?v=LJtFe6jSEQk&list=PLxjW0nz5KYzzy12FSxvd-Hf1QggyKjV1L>)
- Alexander Sutherland Neill, *Nowa Sumerhill*, Zysk i S-ka

Nurt Postmodernizmu

„Rozpoczynam tę podróż od próby określenia kategorii postmodernizmu. Jest to przedsięwzięcie niełatwe, zważywszy, iż jedną z cech postmodernistycznej teorii jest stała dyskusja nad tym, co to jest postmodernizm.”
Tomasz Szkuclarek

Krótką informacją o nurcie

Postmodernizm to bardzo szerokie pojęcie. Jest ono traktowane jako stan faktyczny współczesnej epoki (Zygmunt Bauman określa tę rzeczywistość jako „postmoderna”). Z drugiej strony traktowany jest jako intencjonalny nurt w sztuce, literaturze czy pedagogice właśnie. Postmodernizm zakłada brak założeń i odgórných wzorców. Odrzuca on wzorce i autorytety i sama naukę rozumianą klasycznie jako oświeceniową ideę. Bardzo bliska jest tu idea pluralizmu i relatywizmu. Nurt natomiast silnie powiązany z wytworami kultury i czerpaniem z ich wszystkich możliwych elementów takich jak teatr, utwory muzyczne, dzieła sztuki, periodyki, wypowiedzi, popkultura.

Ciekawym założeniem pedagogiki postmodernistycznej jest założenie omyślności wychowawców, nauczycieli czy przyjętej idei. W dobie prawdy, którą może głosić każdy - choćby w internecie - jest to założenie słuszne, które generuje następne tezy. Jeśli

zakładamy omylność, zakładamy też wolność wyboru wychowankom, ponieważ wybór wychowawcy może być niesłuszny.

Inspiracje dla instruktorów

Narzędzia stosowane przez postmodernistów, czyli analiza poprzez dekonstrukcję (odrzućenie pierwotnych znaczeń, mieszanie stylów i nadawanie nowych kontekstów) to bardzo twórcze i kreatywne czynności. Wiedząc, co chcemy osiągnąć np. przemyślenie własnych postaw, naukę krytycznego myślenia itd. takie ćwiczenia dekonstruuujące w formie dyskusji mogą wnieść dużo.

